

HET TOPONIEM "IN HET DORP"

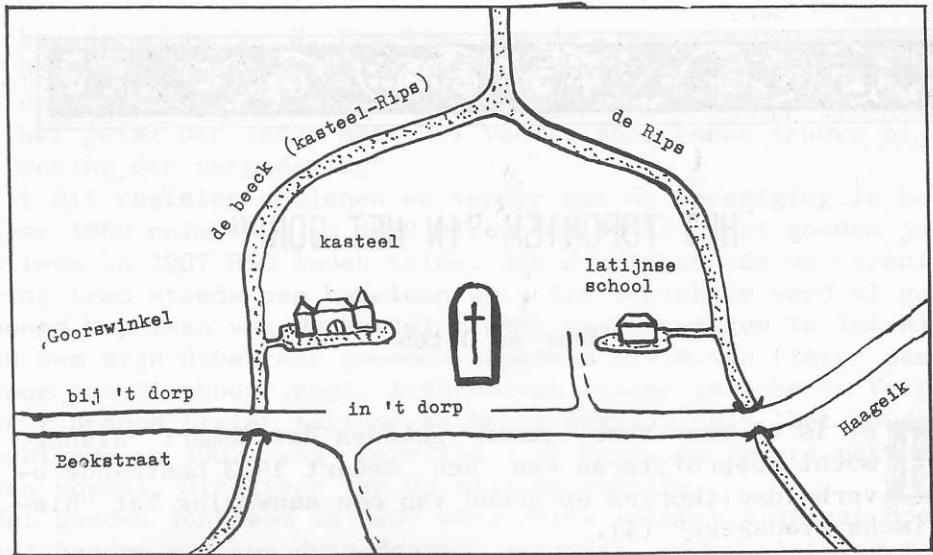
door Ad Otten

Het is al weer twee jaren geleden dat Gemert "alsnog" mocht meeprofitieren van een sedert 1973 bestaande overheidsuitkering op grond van een aanwijzing tot "historische stadskern" (1).

Gemert is daarmee echter geen "stad" geworden in de historische betekenis van het woord. Gemert heeft immers nooit stadsrechten gehad. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat juist die oude historische kern van Gemert eeuwenlang werd aangeduid met het toponiem "in het dorp". Voor de toponymie van Gemert is het belangrijk om na te gaan wat er precies onder de naam "in het dorp" werd verstaan. In vele gevallen is het erg moeilijk de juiste begrenzing aan te geven van een eeuwen geleden gebezigde straat- of wijkaanduiding. Met de oude naamgeving "in het dorp" ligt dat echter eenvoudiger. De aanduiding blijkt in een periode van de 15de tot en met de 17de eeuw telkens gebruikt om een huis of erf aan te duiden, én gelegen langs de hoofdstraat én gelegen tussen de beide riviertjes (kasteel-Rips, vroeger de Beek geten, en Haageik-Rips), die de hoofdstraat kruisen.

In het verlengde van de door de dorpskom slingerende hoofdstraat kende Gemert al vanaf in ieder geval de vijftiende eeuw straatnamen als Haageik, Molenstraat, Aant Kruis, Deel en Pandelaar, noordelijk van de aanduiding "int Dorp". En ten zuiden van het dorp zijn dan al bekend de straatnamen: Beekstraat (dat is het Binderseind sedert de 17de eeuw), de Oudestraat en de Heuvel.

Hierna volgt een opsomming van plaatsaanduidingen zoals die in Gemertse schepenakten werden aangetroffen (2). Bij elk daarvan is aangegeven hoe die plaats nu in 1981 wordt aangeduid:

- bij dat dorp op die beeck (1548) (=in het Binderseind, gelegen dichtbij de (kasteel-)Rips)
- huis ende hove int dorp neven de Molensteeg uitschietende op den Boontuin (1547) (=huis op de hoek van het Ridderplein en de Kapelaanstraat; op de plaats van den Boontuin ligt nu het winkelcentrum-Kapelaanstraat)
- huis aen die plaetse neven die Moelensteeg(1539) (=huis op de hoek Kapelaanstraat-Ridderplein; plaetse=markt)
- huis ende hoeve in de Beekstraat aent Dorp (1529) (=huis in Binderseind)
- huis ende hoeve omtrent den dorpe met een einde uitschietende op de Goerswinckelse Steeg(1499) (=huis en hof gelegen tussen Binderseind en Hopveld)
- huis ende hove gelegen int Dorp beneven d'auwe kerk en beneven de Vroeyendick (1556) (=huis en erf aan de oostkant van de Kerkstraat)
- huis int Dorp tegenover de kerck (1603) (=huis tegenover de kerk)
- huis ende hove int Dorp tegenover de nieuwe scole (1598) (=huis en hof in de Ruischenbergstraat tegenover de Latijnse School)
- den Heren Herreberch int Dorp beneven die Beeck(1544) (=nu Rabobank - Ridderplein)

Uit deze lijst van aanduidingen blijkt dat niet alleen een toponiem "int Dorp" veelvuldig werd gebezigd, maar ook een naamgeving "bij het Dorp" of "aant Dorp" of "omtrent den Dorp" voorkomt in de oude archiefstukken. Die laatste aanduidingen blijken allemaal betrokken te kunnen worden op erven gelegen aan het huidige Binderseind. Vrij exact wordt hiermede dus aangegeven dat men ten zuiden van de brug over de kasteel-Rips, toen nog "de Beeck" geheten, niet meer "int Dorp" maar "bij" of "omtrent" het dorp verkeerde.

Met het toponiem "in het Dorp" blijkt dus te zijn aangegeven, dat wat men zou kunnen noemen, de "harde" kern-Gemert bestaande uit het huidige Ridderplein, de Kerkstraat, de Nieuwstraat en het voorste stuk van de Ruischenbergstraat (3).

NOTEN:

- (1) L.C.J.M.Roupe van der Voort, De Vrije Neutrale Grondheerlijkheid Gemert. Stad? Stadsrechten? Historische stadskern? , Gemerts Heem, 1979, nr.3, p.78-86.
zie ook: "Toen Gemert nog een dorp was", Weekblad De Streek, 4-7-1979.
- (2) Rijksarchief Den Bosch - schepensprotokollen Gemert; R105 13.1.1548; R105 5.2.1547; R104 27.11.1539; R102 11.9.1529; R99 f.80; R107 f.83v.; R111 f.70; R105 26.1.1544.
- (3) zie ook: Ad Otten, Ontstaan en groei van Gemert-dorp, Gemerts Heem, Jrg.21,1979, nr.3, p.89-94.

